

О ПОКРИВАЛИМА ЗА ГЛАВУ КОД СЕФАРДСКИХ ЈЕВРЕЈА

Анстракт: Рад доноси два документа који се односе на питање скидања јеврејских покривала за главу при уласку у службене институције. У првом документу Израелска сефардска вјерска општина истиче да је Наредбом Земаљске владе загарантовано право да Јевреји при уласку у јавне зграде не морају скидати покривала за главу, док Земаљска влада својим *Циркуларом* покушава постићи компромис између важећих начела пристojног понашања, с једне, и обичајних норми и дубоких вјерских осјећања сефардских Јевреја, с друге стране.

Кључне ријечи: Јевреји, Сефарди, покривала за главу, Земаљска влада, Босна и Херцеговина.

Прије анализе представљених докумената изнијећемо неколико напомена о Јеврејима и њиховој историји на подручју Босне и Херцеговине. Наиме, након изгона из Шпаније 1492. године Јевреји уточиште проналазе унутар граница Османског царства. Најмасовнији прилив јеврејске популације, односно Сефарда¹ на простор Босанског санџака биљежимо у другој половини XVI вијека. Вођени личним и породичним те економским и пословним разлозима, Сефарди у великом миграционом таласу насељавају Сарајево, гдје 1565. оснивају своју вјерску општину, а од 1581. године бивају стално насељени унутар Сијавуш-пашиног хана.² У наредним стољећима Јевреји уживају личну и имовинску сигурност и заштиту као један од признатих милета у Османском царству и успијевају да, бавећи се првенствено трговином и занатством, економски ојачају. Та материјална консолидација, у комбинацији са позитивним природним прираштајем и миграционим кретањима, неминовно је водила дисперзији

¹ Термин сефард потиче од хебрејске ријечи Сефарад, која у преводу значи Шпанија. Због тога се веома често у прошлости за Сефарде користио и термин Шпањоли. Е. Tauber, *Ilustrovani leksikon judaizma. Istorija, religija i običaji*, Sarajevo 2007, 213

² В. Braude, В. Lewis, *Christians and Jews in the Ottoman Empire. The Functioning of a Plural Society*; Volume I, New York – London 1982, 24; А. Вејтић, *Јеврејске настамбе у Сарајеву*, у Зборнику: *Spomenica 400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo 1967, 23–25; А. Pinto, *Jevreji Sarajeva i Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1987, 12

сефардског становништва и по осталим сарајевским махалама, али и другим градовима Босанског пашалука.

Сефардска заједница је са собом, поред вјере и специфичног језика – ладино, донијела и усмену и писану књижевност (Хагада) и народну традицију. Народна ношња, као дио те традиције, коју су са собом донијели Сефарди, постепено се прилагођавала оновременим шеријатским прописима о одијевању немуслиманског становништва. Конкретно, када је ријеч о мушким покривалима за главу, прво су носили мале црне капице за главу, у народу познате под именом "чита", које су по изгледу подсећале на капуцинска и фрањевачка покривала за главу. Касније су Јевреји добили дозволу да могу носити и фесове, који су морали бити знатно нижи и ужи од фесова муслимана. Турбане, као обиљежје њиховог достојанства, смјели су имати само рабини.³

Аустроугарска је у самим почецима своје окупационе управе у Босни и Херцеговини заузела принцип конзервације затеченог друштвеног система, па сљедствено томе и очувања народних обичајних норми. У појединим случајевима она је и својим подзаконским актима на себе преузела обавезу заштите истих. Прави примјер за то је овдје први приложени документ, којим Израелска сефардска вјерска општина подсећа Повјереништво за град Сарајево да је Земаљска влада још 1880. године Јеврејима загарантовала право да при уласку у јавне зграде не морају скидати покривала за главу. Зато и чуди што се у овдје објављеном *Циркулару* Земаљска влада позвала на поштовање обичаја из претходних деценија, а не на поменућу наредбу из 1880. године. Евидентно је да је Влада својом препоруком покушала пацификовати проблем. Такође, није пропустила да истакне контрапродуктивни ефекат санкционисања сефардског понашања, које је одударало од западноевропског схватања бонтона. С тим у вези, Влада је сматрала за потребно да додатно нагласи да се прописи о скидању покривала за главу у државним школама ни у ком случају не смију примјенјивати код Јевреја пред државним институцијама. Уопштено, цијели *Циркулар* Земаљске владе је прожет идејом да ће Јевреји, у склопу "цивилизаторске мисије" Аустроугарске у Босни и Херцеговини, временом прихватити западноевропске моделе понашања у погледу скидања покривала за главу пред државним органима. Стога је и сугерисано свим државним властима и управама да покажу своју трпељивост у појединачним случајевима.

³ M. Levy, *Die Sephardim in Bosnien. Ein Beitrag zur Geschichte der Juden auf der Balkanhalbinsel*, Sarajevo 1911, 54–55; A. Pinto, *Jevreji Sarajeva i Bosne i Hercegovine*, 25–26.

Izraelitička sefardička bogoštovna občina u Sarajevu⁴

Br. 244

Veleslavno vladino povjereništvo u Sarajevu

Na cijenjeni dopis od 17. maja 1904 broj 8596 "dali ovdašnji izraeliti (španjoli) imaju svoje fesove odnosno šešire kada u javne zgrade zalaze, skidati ili na glavi držati"-

Častimo se svoje očitovanje onamo dati, da je visoka zemaljska vlada, naredbom od 26. juna 1880 broj 2921 just (zbirka zak. i nar. 1878 – 1880 II sv.) na predlog starih rabinera naredila, da izraeliti imadu svoje fesove ili šešire kada u javne zgrade zalaze na glavi zadržati. Ovoj odredbi pridružujemo se i mi, budući to vjerskom običaju španjolskih izraelita podpuno odgovara.

Sarajevo, 27. maja 1904.

Izraelitički rabinat:

Moise I. Maestro Ješua D. Salom M. Romano

Landesregierung für Bosnien und die Hercegovina.

Nr. 86614/I

Cirkular.

Es ist vorgekommen, dass ein ist die Anfrage gestellt hat, ob Parteien spaniolischen Glaubens verpflichtet seien, in das Amstlocalitäten die landesübliche Kopfbedeckung (Fes) abzunehmen.

Da ähnliche Anfragen keinerlei sachliches Bedürfnisse, sondern seist einer übertriebenen, persönlichen Empfindlichkeit entsprungen, so findet die Landesregierung keine meritorische Entscheidung zu treffen, sondern zu bestimmen, dass es bei dem bisherigen Landesbrauche zu verbleiben habe, welcher es den ortodoxen gesinnten und an den gesellschaftlichen Umgangsformen früherer Jahrzehnte festhalten den Sephardim (Spaniolen) selbst anheimstellt, die landesübliche Kopfbedeckung abzunehmen oder aufzubehalten. Ein Zwang kann in dieser Hinsicht umso weniger gestattet werden, als je nach den bisher gemachten Erfahrungen die überwiegende Mehrzahl der Spaniolen die landesübliche Kopfbedeckung beim Betreten von Amstlocalitäten aus eigenen Antriebe abzunehmen pflegt. Soferne dies also nicht geschieht, kann es sich immer nur um sehr vereinzelt Ausnahmefälle handeln, die

⁴ Документи се налазе у фонду АВН, ZVS 1, š. 104–4; 1904. У прилогу смо донијели препис и превод оба документа у оригиналу, без правописних и граматичких корекција.

eher auf einen starren conservativen Sinn als auf eine das betreffende Amt verletzende Absicht zurückgeführt werden dürfen. Gegenüber solchen Anschauungen einzelner an Althergebrachtem festhaltender Spaniolen aber ist ein wohlvollenden Gewährenlassen umso aber angezeigt, als gerade dieses Bevölkerungselement grosse Neigung zeigt sich in seiner Ausseren Lebensführung westeuropäischen Formen anzupassen, und daher diese ganze Frage in abgebahrer Zeit als eine überwundene erscheinen dürfte.

Schliesslich wird bemerkt, dass die in Školski Vijesnik veröffentlichte Verordnung der Landesregierung von 11. März 1903 Z. 38699, welche das Abnehmen der Kopfbedeckung seitens der spaniolischen Schuljugend während des profanen Unterrichtes an den staatlichen Lehranstalten anordnet, eine für die öffentlichen Schulen erflossene speciale Verschrift ist, daher in keiner Weise auf das Erscheinen von Spaniolen bei den Behörden und Aemtern angewendet werden darf.

Sarajevo, an 25. Juli 1904.
Für den Chef der Landesregierung:
Der Civil Adlatus:
In Vertretung:
Hörmann

An sämtliche Landesbehörden und Aemter.

Земаљска влада за Босну и Херцеговину
Бр. 86614/І

Циркулар

Десило се да је један упит постављен, да ли су припадници шпанске вјере обавезни, у службеним установама уобичајена покривала за главу (фес) скинути.

Пошто слични захтјеви немају стварну потребу, али извиру из претјеране личне осјетљивости, Земаљска влада не налази за сходно да донесе мериторну одлуку, него да одреди, да се при ранијем обичају (земље) остане, који ортодоксно вјерујућим сефардима (шпањолима) оставља да у складу са друштвеним нормама понашања из прошлих деценија самостално одлуче да уобичајена покривала за главу скину или задрже. Принуда би се у овом погледу требала што мање примјењивати, јер према досадашњим искуствима велика већина шпањола уобичајена покривала за главу при уласку у службене установе из личних побуда, скида. Уколико се то не догоди, то могу бити само врло изоловани, изузетни случајеви, који се могу подвести под један крути конзервативни

смисао, а не намјеру да се повриједи надлежна управа. Насупрот таквом гледишту појединаца шпањола који се држе традиције (старих обичаја) једно благонаклоно давање опроста чини се све прикладнијим, јер овај народни елемент показује велику склоност прилагођавању западноевропским формама понашања у свом јавном животу, па би се стога цијело ово питање у догледно вријеме могло појавити као превазиђено.

Напослијетку, примјећено је, да је у Школском Вијеснику објављена наредба Земаљске владе од 11. марта 1903. број 38699, која као један посебан пропис за јавне школе, наређује скидање покривала за главу од стране шпанске школске младежи за вријеме свјетовне наставе у државним образовним установама, стога се она ни на који начин не смије примјењивати код појављивања шпањола код власти и управа.

Сарајево, 25. јула 1904.
За шефа Земаљске владе:
Цивилни адлатус:
Замјеник:
Херман

Свим Земаљским властима и управама.